

6. EL PERÍODE 1900-1939 (I). EL MARC LEGAL I L'OBRA DE LES DIPUTACIONS CATALANES, LA MANCOMUNITAT I LA GENERALITAT DE CATALUNYA

6.1. ALGUNES PRECISIONS PRELIMINARS

Atès que considerem aquest període, quant a les realitzacions, un dels eixos centrals del nostre estudi, sobretot pel que fa referència al temari d'aquesta segona part, hi dedicarem dos capítols.

En el primer ens ocupem de la trajectòria de les institucions governamentals, i si tenim en compte que l'acció de l'organisme més significatiu, el Govern central, va ser pràcticament nul·la en el grau elemental de l'ensenyament tècnic, ens concentrem en les diputacions i en altres institucions que les van substituir o completar.

En el segon, parlarem de l'obra dels consistoris municipals o institucions equivalents, especialment les més representatives, en el camp de la formació obrera, així com també de les altres institucions que podríem considerar de caràcter privat i es dedicaven a la formació professional.

Malgrat que moltes de les alternatives que hom proposarà per a l'organització d'un ensenyament tècnic que respongués a les necessitats d'un Estat industrial modern, especialment des de Catalunya, a partir de començaments del segle XX, foren fruit, en bona part dels casos, de les experiències iniciades en la segona meitat del segle XIX, de les quals ens hem fet ressò en el capítol anterior, la plasmació d'aquestes propostes, però, no arribarà fins a començament del segle passat.

Tot i l'impacte que va produir en el món industrial català l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, serà la crisi colonial de 1898 la que accelerarà els processos de canvi; tot i això, aquests resultaran més aviat aparents a l'Estat, deixant de banda algunes destacades excepcions, ben al contrari del cas català, on, essencialment a les zones urbanes i en procés d'industrialització, esdevingueren una realitat ben viva.

No es tractarà únicament de la incidència de la crisi colonial —la pèrdua sobretot de Cuba afectava la indústria catalana—, sinó que es produirà una desconfiança envers la política de la Restauració que es manifestarà en tots els grups socials. El fet, probablement, més transcendent fou l'inici de l'ensorrada del caciquisme i l'aparició de nous partits polítics, en un primer estadi, a les zones urbanes del Principat, i després, al conjunt del país, els quals substituïran els partits tradicionals: conservador i liberal.

La nova situació, significativa en l'àmbit polític, econòmic i social, també tindrà influència en l'educació i, d'una manera especial, en el terreny de la formació tecnicoprofessional masculina, per la qual cosa hem cregut oportú que el període 1900-1939 formi un bloc a part pel que fa a la legislació i la realitat escolar, malgrat que en aquest segon cas, com acabem d'indicar, hi dediquem un parell de capítols.

Finalment, el darrer paràgraf que fins ara hem dedicat en cada capítol a unes conclusions, on intentem resumir tot el que hem exposat abans, no figurarà en aquest capítol 6. Les conclusions s'inclouran al final del capítol 7, atès que la realitat escolar, com ja hem assenyalat, s'estudia conjuntament en els dos capítols.

6.2. L'EVOLUCIÓ LEGISLATIVA DE L'ENSENYAMENT TECNICOPROFSSIONAL (1900-1939)

Des de principis de la vintena centúria, com podreu comprovar a continuació, el pes de la legislació espanyola en el camp de l'ensenyament tècnic i professional adquireix una dimensió totalment nova. No es tracta pas que es pugui comparar, en cap aspecte, al corpus doctrinal i, en molts casos, legal dels estats industrials europeus continentals i americans d'avantguarda, però s'evidenciarà, a partir d'aquest moment, una preocupació més gran per aquesta problemàtica.

En aquest apartat, ens referirem exclusivament a la qüestió legal; més endavant, intentarem cercar els punts de contacte entre la legislació i la realitat educativa, qüestió que, en el cas de l'Estat espanyol, no resulta gens diàfana en els diferents graus de l'ensenyament i encara molt menys en el cas de la formació professional.

El nou Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts es creà per mitjà de dos RD, del 31 de març i del 18 d'abril de 1900, normativa legal que, al marge d'altres qüestions, posava sobre la taula els diversos problemes que plantejava l'ensenyament tècnic. El conservador Manuel García Alix, el primer dels ministres

d'Instrucció Pública, trencava amb la tradició del seu partit, que deixava l'educació a les forces del mercat. García Alix va plantejar una reforma general de l'ensenyament, de la qual feia temps que es parlava, amb la particularitat que s'incloïa l'ensenyament tècnic. El nou ministre manifestava una nova sensibilitat envers la problemàtica d'aquest tipus d'ensenyament.

En relació amb aquest punt, García Alix proposava un pla global d'ensenyança tècnica, el qual havia de comprendre des de la formació de l'obrer fins a la de l'enginyer superior; la polèmica sobre aquesta qüestió i molt especialment el canvi de Ministeri no afavoriren les intencions del nou ministre, tot i que conduí a l'aprovació d'un RD el 17 d'agost de 1901. Malauradament, la seva bona disposició no trobà continuïtat en els seus successors.

La nova organització de l'ensenyament tècnic fou promulgada pel ministre que el va substituir, l'advocat liberal Álvaro de Figueroa y Torres, comte de Romanones,¹⁸³ reforma que quedà limitada únicament a l'ensenyament elemental i mitjà, fet que explica, en bona part, que el Decret esmentat no fos massa ben vist per pràcticament ningú. Arran d'aquesta reforma, s'establiren els instituts generals i tècnics, amb preocupacions sobretot econòmiques, amb un batxillerat més orientat que no pas abans cap a les matèries científicotècniques, i es crearen, a més, escoles elementals d'indústries.¹⁸⁴

Al marge del que s'ha indicat fins ara, el Decret fixava la creació d'escoles superiors d'indústries a la capital, Alcoi, Béjar, Gijón, Cartagena, las Palmas i Terrassa i, més endavant, a Vigo, Vilanova i la Geltrú i València, a les quals s'han d'afegir les escoles superiors d'arts industrials establertes als instituts de segon ensenyament de Barcelona, Còrdova, Granada, Lleó, València, Saragossa, Sevilla i Toledo.

Enmig d'aquest maremàgnum de denominacions, ja per si mateix prou complicat, que dificultava saber si es tractava d'una escola de grau mitjà o elemental, el legislador va acabar de complicar les coses fins a arribar a situacions invertebrables.

Aquesta situació quedà solucionada, en part, almenys en relació amb les denominacions contradictòries, amb la publicació del RD de Julio Burell Cué-

183. Aquest RD fou publicat en el núm. 231 de la *Gaceta de Madrid* dos dies més tard. Quant a Álvaro de Figueroa y Torres, comte de Romanones, nomenat ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts, el 6 de març de 1901, esdevindrà un dels polítics més influents del Partit Liberal, sobretot després de la mort de Canalejas.

184. Aquests instituts, que es regien pel Reglament del 29 de setembre de 1901, a més del batxillerat, tenien encomanats els estudis elementals i, en alguns casos, superiors del magisteri i els elementals d'indústria, comerç i belles arts, que foren suprimits el 1903 i 1904. El magisteri fou definitivament separat d'aquests instituts per un Decret del 30 d'agost de 1911.

llar de 18 de juny de 1910, completat amb un altre del 16 de desembre del mateix any de Julio Burell que fixava un reglament orgànic, d'acord amb el qual les escoles elementals d'ensenyament tècnic recuperaven el nom tradicional de *escoles d'arts i oficis*, i les superiors, és a dir, les d'ensenyament tècnic mitjà, rebien el nom de *escoles industrials*.

Arran del RD del comte d'Esteban-Collantes del 18 d'agost de 1915, les escoles d'arts i oficis es van reorganitzar de nou i es van classificar en tres grups: artísticointerindustrial, tecnicointerindustrial i professional; la vigència d'aquest Decret va durar poc temps i fou novament implantat el pla Burell de 1910 per un RD del 10 de juliol de 1916, normativa que continuà vigent fins a l'aprovació de l'Estatuto provincial de 1925.

Caldrà esperar, doncs, el període de la dictadura de Primo de Rivera perquè la legislació sobre l'ensenyament tecnicoprofessional comenci a tenir una certa racionalitat i un cert gruix; cal precisar, però, que aquests estudis, a mitjan març de 1924, passaven a dependre del Ministeri de Treball, Comerç i Indústria que s'havia creat l'any 1920, poc abans del cop d'Estat, amb la qual cosa l'ensenyament passava a dependre de dos ministeris.

Aquesta modernització de la base legal, almenys en comparació amb èpoques anteriors, comportava, com a contrapartida, que les decisions estiguessin més centralitzades, seguint la tradició de l'Estat espanyol al llarg del segle XIX i la major part de la vintena centúria, actitud que el Govern de Madrid no ha acabat de superar mai del tot.

L'aprenentatge industrial, l'ensenyament tècnic, l'orientació professional i altres qüestions col·laterals formaven part de l'òrbita legislativa a partir del RD del 22 d'octubre de 1924. En relació amb aquesta qüestió, caldria remarcar la promulgació de l'Estatuto provincial, ja citat, l'articulat del qual fixava les obligacions i les atribucions que havien d'assumir les diputacions provincials en el terreny de l'ensenyament tècnic i professional. En aquest context va tenir incidència el llibre segon del Codi del Treball, promulgat el 23 d'agost de 1926, que regulava el contracte d'aprenentatge.¹⁸⁵

Serà, sobretot, al llarg de 1928 quan s'acabarà de fixar una legislació que en els seus trets essencials es perpetuarà al voltant de trenta anys. He de parlar en primer lloc de la creació, per un RD del 3 de novembre, del Ministeri d'Economia, del qual passaven a dependre les escoles d'Enginyers Industrials,

185. Aquest contracte, fixat en el Codi del Treball, en els articles que van del 57 al 139, distingia entre les disposicions anomenades *fonamentals* (tit. 1r) i les *reglamentàries*, i considerava en cada una, separatament, tot allò que feia referència a les parts contractants, els deures i drets, i la forma, rescissió i terminació del contracte.

així com el canvi de denominació del Ministeri de Treball, que des d'aquest moment es dirà *Ministerio de Trabajo y Previsión*, una de les direccions generals del qual era de la de l'Ensenyament Professional, en la qual estava vinculada César de Madariaga, un dels especialistes espanyols de més renom en aquest camp.

Referent als canvis legislatius, resulta significatiu el RD del 21 d'agost, publicat a la *Gaceta de Madrid* el 28 de desembre d'aquest mateix any, que donava forma legal a l'Estatuto de la Formación Profesional, i el RD del 14 de desembre, que regulava l'ensenyament tècnic superior.

D'acord amb el nou corpus legal, la formació tecnicoindustrial estarà integrada pels estadis següents:

- la formació obrera de l'oficial i del mestre industrial,
- la formació artesana,
- la formació professional de perit i enginyer industrial,
- la formació tècnica d'ampliació i investigació sense massa especificacions.

Aquesta formació, segons els nivells o segons els casos, podia ser a càrrec de l'Estat, totalment o parcialment, de les diputacions provincials, dels ajuntaments, de les mancomunitats i d'altres tipus de corporacions públiques.

Pel que fa a les escoles del treball per a oficials i mestres industrials, les antigues escoles d'arts i oficis, el legislador establia diferents nivells:

- preaprenentatge,
- aprenentatge de l'oficial,
- formació professional del mestre obrer,
- ensenyament de caràcter auxiliar o d'ampliació,
- com a complement d'aquests nivells, s'establia el reaprenentatge per canvi d'ofici voluntari o forçós.¹⁸⁶

Pel que fa referència a l'aprenentatge o la formació professional del mestre industrial, hom preveia tres possibilitats:

- formació escolar completa diürna,
- formació mixta regulada, que consistia en el fet que l'empresa concedís a l'aprenent dos dies complets a la setmana per poder assistir a les classes de l'escola professional,
- formació mixta lliure, on l'aprenent se sotmetia a les clàusules del contracte d'aprenentatge, treballant l'horari normal i anant als vespres a l'Escola del Treball per tal de rebre un ensenyament complementari.

186. Es tractava més aviat d'un projecte teòric que no pas d'una voluntat pràctica, ja que aquest reaprenentatge no es va realitzar, que sapiguem, enlloc del nostre país.

Tot continuà pràcticament igual durant l'any i escaig de la dictablanda i fins i tot al llarg del període republicà 1931-1936, en el qual, malgrat l'existència d'un clima social propici i, d'una manera especial, del zel mostrat per determinades persones, els canvis legislatius s'han de considerar irrelevants, i creiem que no només per les dificultats polítiques, econòmiques i socials.

Enmig del desert del període 1930-1936, destaquen solament alguns decrets promulgats en els primers temps, publicats entre el setembre de 1931 i el març de 1932, d'acord amb els quals es reintegrà l'ensenyament tecnicoprofessional al Ministeri d'Instrucció Pública i es regulà novament el contracte d'aprenentatge, tal com especificava la Llei del 21 de novembre de 1931 referent al contracte de treball.

Convé recordar, a més, altres mesures legislatives, com és ara el Decret del 8 de juny de 1931, segons el qual es creava una Comissió per estudiar fórmules per a la formació dels professionals dels comandaments tècnics intermedis, preludi d'altres reformes possibles; tot plegat no va tenir cap mena d'incidència pràctica, a pesar dels esforços desplegats per la Comissió esmentada i l'abnegat treball que, segons sembla, van realitzar els seus integrants.

També podríem parlar d'un Decret de la Presidència del Govern del 10 de febrer de 1932, publicat a la *Gaceta de Madrid* del 13 de febrer de 1932, d'acord amb el qual s'establia una Direcció General d'Ensenyament Professional i Tècnic. Ben poca cosa venint d'una República autoanomenada *dels treballadors*.

Un interès especial, però, adquireix la legislació de la Generalitat republicana durant el període de la guerra de 1936-1939, a través del CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada), que, d'acord amb el Pla d'aquest organisme, va aprovar un Pla General d'Estudis Industrials el 16 d'octubre de 1936, elaborat per la sotsponència d'ensenyaments industrials.

Recordem que l'organigrama del Pla preveia un sistema no ben bé igual, però força semblant a la LOGSE, amb una escolaritat obligatòria fins als quinze anys, amb la novetat d'un període dedicat a l'orientació professional. Acabada la dita escolaritat, els alumnes passaven a un politècnic bàsic d'adaptació per a seguir els estudis corresponents.

Aquest Pla, com veurem més endavant, recollia, en certa manera, les propostes que ja havien fet alguns organismes vinculats a la burgesia industrial des de principi de segle, és a dir, la idea de la unificació dels ensenyaments tecnicoindustrials per possibilitar una continuïtat en els estudis, des de la formació de l'obrer fins a la de l'enginyer, ara, però, sense l'existència d'una estructura educativa dual, difícil de superar.

Les dificultats per al seguiment del Pla van fer que es comencessin a posar en marxa plans parcials, sobre els quals ens tornarem a referir a l'hora de

parlar de l'obra específica de la Generalitat en el terreny de la formació professional.

Es tractava d'adaptar al nou projecte centres que estaven ja en funcionament. La manera més corrent d'adaptació al Pla s'aconseguia, generalment, amb un procediment similar al que el Pla del CENU preveia per a les escoles primàries. L'Ajuntament on s'ubicava el centre sol·licitava del Departament de Cultura el reconeixement com a escoles de formació professional politècnica, d'acord amb el Pla General, i el Departament esmentat assumia una tasca de control administratiu, tècnic i pedagògic del centre.¹⁸⁷

6.3. LA REALITAT SOCIOEDUCATIVA

6.3.1. LA INFLUÈNCIA DEL MÓN POLITICOLEGAL I DEL CONTEXT SOCIAL

Malgrat els canvis, fins i tot qualitatius, que va experimentar la legislació de l'Estat espanyol en la matèria estudiada, a partir de principis del segle XX, hem pogut adonar-nos de les seves limitacions; no ens hem d'estranyar, per tant, que arribem a la conclusió que aquesta legislació les línies essencials de la qual acabem de resumir no satisfieia, ni molt menys, les necessitats d'una societat industrial desenvolupada.

Si hom realitza una anàlisi cronologicocomparativa del canemàs legal de l'Estat espanyol i el de la majoria d'estats industrials, en relació amb l'ensenyament tecnicoprofessional, podrà comprovar que, en les nostres latituds, s'observa un retard força considerable en aspectes essencials, per exemple, en el vincle que ha d'existir entre l'ensenyament tecnicoprofessional i el procés productiu.

Ja assenyalàvem en el capítol anterior que el problema no es limitava únicament a les derivacions de la configuració de l'Estat, sinó que es presentaven a més altres factors de caràcter econòmic i social que incidien fins i tot en la relació entre el món legal i el món real; en aquest sentit, cal recordar que no s'arribà, ni molt menys, a fer efectiva la legislació espanyola, totalment insuficient en el terreny que estudiem.

187. El Decret de creació del CENU es promulgà el 27 de juliol de 1936. Respecte a totes aquestes qüestions, podeu consultar GENERALITAT DE CATALUNYA, *Projecte d'ensenyament de l'Escola Nova Unificada*, 1936, 40 p.; Enriqueta FONTQUERNI i Mariona RIBALTA, *L'ensenyament a Catalunya durant la Guerra Civil: EL CENU*, Barcelona, Barcanova, 1982, p. 60-64.

Com ja hem apuntat, cal tenir present la poca rendibilitat, des del punt de vista econòmic, de l'ensenyament tècnic elemental, a causa de la gran diferència que existeix entre uns alts costos d'implantació i de manteniment i els possibles ingressos de matrícula, per exemple, molt escassos a causa de la composició social de l'alumnat.

En el nostre cas específic, com a mínim en aquest període i en l'anterior, la situació de l'ensenyament professional s'havia agreujat a causa de la inhibició quasi total de l'Estat en el camp que ens ocupa, com mostra la taula 2. Si reflexioneu sobre aquestes dades, us adonareu que reflecteixen clarament la política educativa del Ministeri, poc interessada per la formació professional.

TAULA 2
Percentatges^a dels pressupostos dels diferents nivells de l'ensenyament en relació amb el total del pressupost del Ministeri d'Instrucció de l'Estat espanyol^b entre 1902 i 1915

<i>Any</i>	<i>Pressupost total PTA</i>	<i>Primari</i>	<i>Secundari</i>	<i>Tècnic</i>	<i>Universitari</i>	<i>Professional</i>
1902	43.360.110	62 %	8,5 %	2,8 %	8,2 %	1,7 %
1904	45.644.810	61 %	8,1 %	3,2 %	9,4 %	1,6 %
1906	46.415.255	60 %	8,4 %	3,6 %	9,2 %	1,9 %
1907	48.539.356	57 %	7,9 %	3,9 %	10,6 %	2,1 %
1908	51.606.776	57 %	7,9 %	3,9 %	10,6 %	2,1 %
1909	52.351.347	58 %	7,5 %	3,8 %	10,2 %	2,3 %
1911	58.524.586	52 %	7,0 %	3,8 %	10,3 %	2,0 %
1913	62.711.373	58 %	8,1 %	4,3 %	10,2 %	2,5 %
1915	74.355.985	54 %	7,0 %	4,1 %	8,9 %	2,5 %

a. Observeu que la suma total dels diferents percentatges està lluny del 100 %.

b. Aquest Ministeri també era de Belles Arts.

FONT: MIPBA, *Anuarios estadísticos*.

D'altra banda, com pot deduir-se del que hem dit anteriorment, la iniciativa privada no tenia al·licients per invertir, com passava almenys en el cas de l'ensenyament primari i secundari clàssic, a les zones urbanes de Catalunya, la qual cosa significava que resultava difícil eixugar, com a mínim en part, el dèficit escolar de l'ensenyament tècnic elemental.¹⁸⁸

188. En diferents obres de l'autor d'aquest treball, queda clarament reflectida la importància de la iniciativa privada al Principat, a l'ensenyament primari i secundari, especialment a la província de Barcelona.

Les societats occidentals, almenys amb anterioritat al final de la Segona Guerra Mundial, no han atorgat la importància que es mereixien les ensenyances tecnicoindustrials, almenys en comparació als esforços que s'han dedicat a altres nivells de l'ensenyament. D'entre els molts factors que han incidit en la formació professional obrera, voldríem recordar d'una manera especial el fenomen del desenvolupament de les forces productives, que plantejarà la necessitat d'introduir canvis en l'estructura de l'ensenyament professional i sobretot d'afrontar la resistència dels sectors socials en conflicte.

A tot això cal afegir a més la posició de la societat considerada en el seu conjunt, que, en general, no ha valorat prou aquest sector de l'ensenyament per diverses causes, entre les quals l'herència històrica. La subsidiarietat de l'Estat —el Govern central continuà, a grans trets, la política del segle XIX— va obligar cada vegada més les institucions catalanes a intentar atenuar en la mesura del possible el dèficit generat per l'acció d'un Estat que no ha exercit, almenys fins fa molt poc temps, la funció que altres estats de la mateixa àrea geogràfica han realitzat; d'altra banda, el problema s'agreujava a causa de les limitacions pressupostàries de les institucions autòctones esmentades.

Com ja veurem en l'apartat vinent, a l'actuació de la Diputació de Barcelona, que ja tenia un paper determinant en el segle passat, caldrà sumar-hi la participació en aquests anys de la Mancomunitat i de la Generalitat de Catalunya. Altrament, no podem oblidar, ja ho veurem en el proper capítol, els ajuntaments, sobretot de les zones urbanoindustrials, els quals continuaran sent fonamentals, amb la qual cosa es podrà satisfer des dels estaments públics, com a mínim en una part, la demanda de mà d'obra qualificada que generava el procés d'industrialització.

En relació amb aquesta qüestió, l'any 1933, de les seixanta-una escoles d'ensenyament públic tècnic i comercial, només nou depenien de l'Estat, com podeu comprovar en la taula 3.

Hom no pot oblidar tampoc que l'acció de l'Estat, al marge de la seva poca importància percentual, restava circumscrita, en el cas que ara ens ocupa, a l'ensenyament tècnic superior i, en menor grau, mitjà i era pràcticament nul·la en el terreny de l'ensenyament tècnic de grau elemental, com haureu pogut observar en la taula 2.

La taula 3 fa referència a l'ensenyament públic; en aquestes dades no consten els centres dependents de la iniciativa particular o privada, sobretot important en el camp de l'ensenyament comercial, però també força significativa en el terreny de l'ensenyança tècnica elemental. En aquesta qüestió, hem de parlar tant de l'Església com de les entitats i corporacions vinculades directament o indirectament al món industrial, associacions patronals i moviment obrer, espe-

TAULA 3
*Nombre d'escoles públiques tècniques i comercials
a Catalunya l'any 1933*

<i>Dependents de la Generalitat i els ajuntaments</i>				<i>Dependents de l'Estat</i>			
	<i>Barcelona</i>	<i>Resta Catalunya</i>	<i>Total</i>	<i>Barcelona</i>	<i>Resta Catalunya</i>	<i>Total</i>	
Agricultura	3	—	3	—	—	—	
Indústria i							
Construcció	6	17	23	3	2	5	
Comerç	2	1	3	1	—	1	
Arts	6	2	8	—	—	—	
Femenines	8	—	8	1	—	1	
Altres	5	—	5	7	2	9	
Total	30	20	50	7	2	9	

FONT: Generalitat de Catalunya.

cialment aquest darrer, per mitjà d'ateneus o centres similars vinculats o no als sindicats obrers, aspectes que estudiarem, tot i que de manera esquemàtica, en un altre apartat.

La preferència dels organismes estatals per l'ensenyament tècnic superior i mitjà és fàcilment comprensible si tenim en compte que el comportament de l'Estat espanyol no s'ajustava a les premisses d'una societat en fase de desenvolupament industrial. Els diferents organismes governamentals necessitaven eines per controlar allò que feien les diputacions, els ajuntaments i la iniciativa privada, la qual cosa només es podia fer efectiva amb tècnics de grau superior o mitjà; en canvi, la idea d'impulsar l'ensenyament tècnic segons les necessitats de la indústria no es considerava un problema d'Estat.

Heus aquí, per tant, que això que anomenem *cultura de peatge* no és únicament i exclusiva una característica relacionada amb determinades expressions culturals vinculades, generalment, a la nostra història, literatura, llengua, i al nostre dret, base de les reivindicacions del moviment catalanista, sinó que es tracta d'un concepte d'un abast molt més ampli, on hem d'incloure, entre altres qüestions, l'educació en els seus diferents graus i vessants i, d'una manera especial, l'ensenyament tecnicoprofessional.

Precisament, una de les intencions d'aquest treball és mirar d'explicar el sentit i l'abast d'aquesta cultura de peatge en el terreny de la formació obrera, la qual cosa no implica, però, que incidim també en l'anàlisi de les limitacions de la societat catalana, més enllà de les dificultats pressupostàries de les institucions del país abans esmentades i, en general, de la nostra societat civil, al marge dels condicionaments estatals.

6.3.2. LA REALITAT ESCOLAR

6.3.2.1. *Puntualitzacions prèvies*

Com heu pogut comprovar en el paràgraf anterior, l'Estat deixà a les mans de les diputacions i en segon terme dels ajuntaments la creació i gestió dels centres de formació professional obrera, que exercien, fins a un cert punt, un determinat control sobre aquestes escoles.

Ens limitarem en aquest capítol, com ja hem assenyalat, als organismes públics que podem considerar Estat. En aquest sentit, seguint les pautes marcades en el capítol 5, atorgarem una especial importància a la continuació de l'activitat de les diputacions, especialment la de la Diputació de Barcelona, tant pel que fa relació a la seva actuació a la capital catalana com a la resta de poblacions de la província de Barcelona, limitant-nos, tal com assenyalàvem en el capítol anterior, a la formació obrera de les indústries tradicionals: tèxtil, mecànica i elèctrica.

Som conscients de la importància de la indústria de la construcció, especialment a les zones urbanes i particularment a Barcelona, però creiem que es tracta d'un cas a part que mereix un estudi especial que no forma part de les nostres coordenades, amb el benentès, però, que en moltes escoles d'arts i oficis es cursaven especialitats relacionades amb la construcció.

Quant a la ciutat de Barcelona, parlarem especialment de l'obra de l'Escola Lliure i Provincial d'Arts i Oficis, l'evolució de la qual conduí a la creació de l'Escola del Treball de la Diputació de Barcelona, en el marc d'una reforma global de l'ensenyament tecnicoprofessional que es començarà a plantejar pràcticament i teòricament a partir de 1900.

Al marge del desenvolupament de l'obra esmentada, dirigirem la mirada vers altres escoles i projectes que tenen lloc en aquests anys, principalment en relació amb les activitats realitzades per la Mancomunitat (1914-1923) i la Generalitat de Catalunya (1931-1938) en la formació obrera.

6.3.2.2. *Les institucions públiques catalanes*

6.3.2.2.1. MARC GENERAL

Se'ns fa difícil parlar d'un marc global català, tenint en compte el pes decisiu de la capital catalana i d'algunes poblacions industrials de la seva zona d'influència directa. Altrament, convé que ens aturem a pensar en el que representava la divisió provincial política i administrativa, almenys pel que fa a les institucions públiques. Recordarem, en relació amb aquest afer, que políticament, almenys en teoria, no hi havia pràcticament diferències entre Barcelona i la resta de capitals provincials catalanes.

D'acord amb el que acabem d'apuntar, no ens ha d'estranyar que l'obra de la Diputació de Barcelona sigui decisiva durant la major part del temps. Els problemes derivats de la divisió provincial van trobar una solució parcial i intermitent gràcies a la Mancomunitat i la Generalitat.

D'aquesta manera, les diputacions van estar vinculades, però no totalment absorbides, aproximadament una tercera part d'aquest període, a organismes supraprovincials, als quals ens referirem més endavant. Altrament, en parlar dels ajuntaments en el capítol vinent, estudiarem també les realitzacions directes o indirectes de les diputacions de Girona i, en menor grau, de la de Tarragona, ja que la diputació de Lleida va viure un xic al marge d'aquesta problemàtica.

En primer lloc, un dels trets definitoris de l'obra dels organismes esmentats en el paràgraf anterior ha estat que creguessin que l'ensenyament tecnicoprofessional s'ha de considerar un tot. Ja a finals del segle XIX, es feien públiques les primeres propostes de reforma global d'aquest tipus d'ensenyances, projectes que no tingueren pràcticament incidència sobre la realitat socioeducativa. En aquest sentit, recordarem la conferència que va pronunciar el periodista terrassenc, republicà federal de signe catalanista, Josep Roca i Roca, l'any 1882,¹⁸⁹ on plantejava el problema derivat de la indefinició d'aquests estudis, en el marc d'un cicle sobre arts i oficis organitzat pel Foment de la Producció Espanyola, associació que, juntament amb l'Institut del Foment del Treball Nacional, constituirà el Foment del Treball Nacional, l'any 1889.

Altrament, convé que no us oblideu de les preocupacions de tot tipus relacionades amb el món industrial, generades per l'Exposició Universal de 1888,

189. Aquest autor va practicar la sàtira política, especialment a la *Campana de Gràcia*, de la qual va ser director, i a l'*Esquella de la Torratxa*.

la incidència de la qual es manifestarà en la creació, per exemple, de l'Escola d'Arts i Oficis de la vila de Gràcia, impulsada per la Sociedad Económica Graciense de Amigos del País.¹⁹⁰

Malgrat tot, el problema de l'ensenyament tecnicoprofessional no esdevindrà motiu de reflexió social, pensant en realitzacions pràctiques i immediates de gran abast, fins a principis del segle XX, enmig de l'impacte produït per la crisi de 1898, preocupació que té com a eix central la Diputació, el centre neuràlgic del país.

6.3.2.2.2. L'OBRA DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA A LA CAPITAL CATALANA (1900-1923)

Referent a l'obra d'aquest organisme, resulta si més no significatiu l'informe presentat a la Diputació de Barcelona pel diputat Jaume Garriga el 20 de juny de 1900, on es plantejaven reformes profundes a l'Escola Provincial d'Arts i Oficis, centre que es considerava de qualitat millorable i amb un nombre d'alumnes totalment insuficient; aquestes propostes es basaven en la trajectòria, en aquest camp, dels països industrials d'avantguarda, com ja assenyalàvem en el capítol anterior. La subsidiarietat de l'Estat, que continuà, a grans trets, la política del segle XIX, obligà cada vegada més les institucions catalanes a intentar eixugar, en la mesura del possible, el dèficit generat per l'acció d'un Estat que no havia exercit la seva funció en aquest terreny.

Com ja veurem en el capítol 7, a l'actuació de la Diputació de Barcelona, que ja havia exercit un paper decisiu en el segle XIX, caldrà afegir la d'alguns ajuntaments catalans, d'una manera especial el de la capital catalana, que s'hi va trobar directament implicat, arran de l'absorció dels municipis limítrofs.

Durant la darrera dècada del segle XIX, hom manifestava un interès remarcable envers les actuacions que es realitzaven en alguns estats en el camp de la formació professional obrera; en relació amb aquest punt, excel·liren alguns professors de les escoles tecnicoprofessionals que s'havien establert des de la Revolució de Setembre de 1868, aspecte estudiat en el capítol anterior.

D'altra banda, coincidint amb les preocupacions del ministre García Alix, a les quals ja ens hem referit, el 15 de juliol de 1900 el Foment del Treball Nacional elaborava una memòria, redactada, en les seves línies mestres, per l'en-

190. Cf. Arxiu Municipal de Gràcia.

ginyer Josep Albert Barret, professor de l'Escola Provincial d'Arts i Oficis, en la qual també col·laboraren Josep Mestres, Joaquim Alorda, Jaume Garriga, Lluís Ferrer i Vidal i Lluís Tintorer.¹⁹¹

En aquesta memòria, molt detallada sobretot pel que fa a la situació de la formació professional a Europa i Amèrica, hom proposava, entre altres coses, la separació dels estudis artístics dels industrials, tot dividint aquests darrers en:

- primaris (obrers)
- mitjans (obrers especialitzats, contramestres, tècnics)
- superiors (directors i enginyers).

El Pla Barret preveia un ensenyament de caràcter pràctic basat en l'escola taller i la gratuïtat o gairebé la gratuïtat dels estudis. Tant l'informe Garriga com el del Foment del Treball presentaven com a model les *half time schools*, escoles teoricopràctiques d'ensenyament total. Hom preveia la possibilitat que els alumnes poguessin cursar tots els graus de l'ensenyament, des de l'elemental al superior, de tal manera que l'obrer pogués assolir, en determinats casos, el títol d'enginyer.¹⁹²

El projecte Barret no s'arribà a materialitzar perquè el Ministeri d'Hisenda no va acceptar un impost específic per poder-lo finançar. Aquesta memòria cal considerar-la, però, la base de l'obra de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya en aquest terreny, trajectòria que començava a prendre cos amb l'aprovació del RD del 30 de març de 1904.¹⁹³

Arran d'aquest Decret es constituïa el Patronat de l'Escola Industrial de Barcelona, organisme que presidí el president de la Diputació mateix. És de sobres coneguda la transcendència del treball d'aquest Patronat i sobretot de les seves realitzacions, especialment des del moment que Prat de la Riba fou nomenat, el 1907, president de la Diputació de Barcelona; no cal, per tant, que tractem, almenys en detall, d'aquesta qüestió una vegada més.

Al marge de la conceptualització sobre la globalitat de l'ensenyament tèc-

191. No va ser l'únic projecte preparat durant aquests anys, però ens referim a aquest, perquè va tenir més transcendència. Si us interessa conèixer amb més detall aquesta qüestió, vegeu Jaime CARRERA Y PUJAL, *La enseñanza profesional en Barcelona en los siglos XVIII y XIX*, p. 171; Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones: 1875-1923*, p. 281 i s.

192. Pel que fa a les relacions de la Diputació de Barcelona amb el Govern central en aquests anys, podeu veure Alexandre GALÍ I COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre IV: *Ensenyament tècnic-industrial, tècnic-manual i d'arts i oficis*, Barcelona, Fundació Alexandre Galí, 1981, p. 18-24.

193. A la bibliografia, s'inclouen treballs que estudien l'obra del Patronat abans i després que Prat de la Riba fos president de la Diputació.

nic, de la qual quedarien exclosos els estudis d'enginyer, que al cap d'un temps passaren a dependre totalment de l'Estat, el Patronat tingué sobretot la virtut d'adquirir, el 1906, l'antiga fàbrica Batlló. De fet, es tractava d'un emplaçament idoni per instal·lar l'Escola Industrial projectada per la Diputació; a partir de l'any següent, el Patronat començaria a preparar-se per anar substituint les velles instal·lacions situades a la Universitat literària, en condicions, com ja hem manifestat, molt precàries.¹⁹⁴

Així, doncs, el Patronat, en col·laboració amb la Diputació, iniciava el trasllat d'alguns centres de l'Escola Provincial, per exemple, la instal·lació a Can Batlló de l'ensenyament de la filatura de cotó i de la secció completa de tissatge, els cursos 1909-1910 i 1910-1911, respectivament.

Paral·lelament, ja es preparaven les instal·lacions per acollir els tallers del ram de l'aigua, tintoreria, aprestos i estampats, per completar el cicle de la indústria tèxtil i el Laboratori d'Estudis Superiors de Química, centres que, en l'estudi teòric i sobretot pràctic, podem considerar que eren dels millors d'Europa de la seva època. En realitat, es tractava d'un primer pas, perquè la Comissió Provincial, en una sessió del 13 de juliol de 1910, segons un acord que es va prendre en la sessió pública de l'11 d'octubre del mateix any, es comprometia a traslladar, com més aviat possible, a Can Batlló totes les instal·lacions de l'Escola d'Arts i Oficis i algunes de les càtedres de l'Escola d'Enginyers Industrials.

D'aquests anys, destaquem també la creació d'uns nous estudis vinculats a una indústria que acabava de néixer, l'automobilisme. Aquestes classes es van dur a terme amb l'ajut de la Hispano Suïssa, que s'havia establert a Barcelona el 1904. La Comissió Especial de Nous Serveis va acceptar aquesta iniciativa el 26 de juliol de 1907; les classes teòriques se celebrarien a l'Escola d'Arts i Oficis i les pràctiques, a l'empresa esmentada.

Una altra qüestió que cal tenir present és que es posava en marxa una reforma programàtica que afectava una part important dels estudis: a més dels dos cursos tradicionals de caràcter general per a capatassos o encarregats de taller i operaris, es va establir un grup de tres cursos per a teixidors i una sèrie d'ensenyaments per a diferents especialitats, de les quals recordarem: tintorers, manyans de màquines, electricistes, delineants, capatassos d'obra, així com

194. Durant un temps es traslladà a un altre local, però el remei era pitjor que la malaltia i l'Escola tornà a la Universitat. Finalment, el vell anhel es feia realitat. De mica en mica, la Universitat anava recuperant la seva funció en l'àmbit local. El 1909 l'Escola Normal es traslladava a l'antiga Facultat de Medicina, que també tenia nou local, i, d'altra banda, com hem apuntat, els estudis tecnicoprofessionals trobaven una nova seu.

també les classes d'automobilisme ja citades, al marge de les de francès i economia social.¹⁹⁵

Hem intentat ressenyar breument els canvis qualitatius que tenen lloc els primers anys de la creació del Patronat; pel que fa al terreny quantitatiu, la incidència queda clarament reflectida en l'augment de la matrícula, que s'expressa en la taula adjunta, matrícula que fins aleshores no havia ultrapassat pràcticament mai els dos-cents cinquanta alumnes.

TAULA 4
*Nombre d'alumnes matriculats i nombre d'examinats i percentatges
a l'Escola Provincial d'Arts i Oficis de 1907 a 1913*

<i>Curs</i>	<i>Alumnes matriculats</i>	<i>Alumnes examinats</i>	<i>Percentatges</i>
1907-1908	510	213	41,76 %
1908-1909	552	242	43,84 %
1909-1910	556	222	39,92 %
1910-1911	528	201	38,06 %
1911-1912	630	217	34,44 %
1912-1913	487	198	40,65 %

FONT: *Actuació de la Diputació Provincial des de l'any 1907*, foli 60, ADPB, lligall 3408, any 1916, núm. 13, citat a Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones*, p. 296.

Aquestes dades van ser trameses a la Diputació per Paulí Castells.¹⁹⁶ Alberdi mateix, probablement amb tota la raó, és del parer que aquestes xifres són un xic exagerades. Sobta el baix percentatge d'examinats, almenys en comparació amb la nova Escola, com podreu comprovar en la taula 5, però hem de pensar que el nombre d'examinats era quasi equivalent al d'aprovat, perquè el de suspesos era pràcticament nul.

195. Vegeu sobre tots aquests canvis Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones: 1875-1923*, p. 290-301.

196. Cf. *Actuació de la Diputació Provincial des de l'any 1907*, foli 60, ADPB, lligall 3048, any 1916, núm. 13, citat també a Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones: 1875-1923*, p. 296 i nota 296.

Els estudis tècnics elementals, base de les nostres reflexions, tardaren encara uns anys a adaptar-se a la nova organització, la qual cosa es començava a produir el dia 1 d'octubre de 1913, quan la vella Escola Provincial es va convertir en Escola Elemental del Treball.

Malgrat tot, durant el curs 1913-1914 encara es va impartir a l'Escola d'Enginyers, a la plaça Universitat; per tant, hom haurà d'esperar el 29 de maig de 1914, data de la inauguració del nou edifici, per iniciar una nova etapa. L'Escola del Treball estava emplaçada als terrenys de Can Batlló, al carrer d'Urgell, número 187, i estava formada per tres cossos d'edifici amb una extensió de 3.225 m².¹⁹⁷

En l'ensenyament professional, concretat en aquest estudi en el grau tècnic elemental, l'obra de la Diputació de Barcelona a la capital catalana tindrà el seu màxim exponent en el que serà l'Escola Elemental del Treball, continuadora de l'Escola Provincial i Lliure d'Arts i Oficis, més endavant, el 1920, Escola del Treball.

Tot i que existeix una àmplia bibliografia sobre aquesta Escola,¹⁹⁸ cal tenir presents alguns aspectes determinats de la trajectòria d'aquesta institució, si volem comprendre el marc general de la formació professional a Catalunya en aquests anys, atès que, en certa manera, aquest establiment docent va esdevenir una espècie de centre model.

En realitat, no podem parlar de l'Escola del Treball, que amb penes i treballs s'ha perpetuat fins als nostres dies sota diferents denominacions, fins a la inauguració del nou edifici, ja que abans es tractava d'un altre centre. Malgrat tot, al marge de comptar amb unes instal·lacions molt més àmplies i modernes, en un primer moment, l'Escola continuà la vella trajectòria, els estudis continuaven essent nocturns, als vespres de set a nou, els cursos dividits en dos quadrimestres i el cost de la matrícula a l'abast de tothom.

Els càrrecs directius de secretari, Antoni Ferran, i de director, Paulí Castells, eren els mateixos de l'Escola d'Enginyers Industrials, amb la qual cosa l'Escola del Treball i, per tant, el grau elemental de l'ensenyament tècnic es continuava considerant una branca sense pes específic en el context global d'aquest tipus d'ensenyament.

197. Les edicions del matí i vespre de *La Veu de Catalunya* de divendres 29 de maig es feien ressò d'aquest esdeveniment, recordant que en pocs dies s'havia constituït l'Assemblea de la Mancomunitat, s'havien inaugurat la Biblioteca de Catalunya, les oficines i la Biblioteca del Consell d'Investigació Pedagògica i s'havia posat la primera pedra del monument a mossèn Cinto.

198. Sobre aquesta qüestió, podeu consultar, especialment, MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada: Anys 1914-1923*, I: *Organització i administració general de la Mancomunitat*, II: *Cultura i instrucció*, III: *Agricultura*, Barcelona, agost 1923, p. 297-334.

D'altra banda, els dos professors anomenats tenien una mentalitat d'estructura educativa tradicional, és a dir, consideraven, fonamentalment, que existia una gradació d'importància en els estudis i, a més, que els centres d'ensenyament eren uns simples expenedors de títols, sense lligam amb la realitat circumdant. No entrava, doncs, en els seus càlculs la importància específica que els projectes de reforma anteriors atorgaven al contacte permanent amb el mercat de treball, una de les grans preocupacions, especialment en l'ambient esmentat, criteri que estava molt lluny de les coordenades dels nous gestors, que concebien les institucions educatives, com hem apuntat, al marge del món social.

Uns anys més tard, sota la pressió de la Diputació barcelonina, l'Escola Elemental del Treball va aconseguir independitzar-se totalment. El 21 de març de 1917 era nomenat director Josep A. Barret, professor de matemàtiques i d'enginyeria, que va iniciar una reforma de l'Escola des de les pròpies arrels; la nova direcció, que basava la seva actuació en el projecte de principis de segle, no va tenir temps de tirar endavant les seves propostes perquè va durar molt poc temps, ja que el 8 de gener de 1918, Barret era assassinat en circumstàncies misterioses.¹⁹⁹

Després de la seva mort, la direcció va recaure en Ferran Tarragó, més somiatruïtes que altra cosa. La seva manca de tacte el va obligar a dimitir aquell mateix any. Hi ha, però, un aspecte positiu en el seu mandat, i és la creació de l'Associació d'Estudiants, que, com veurem, destacaria més endavant.²⁰⁰ El Consell de Pedagogia, organisme del qual depenia l'Escola, davant del fracàs de la direcció de Ferran Tarragó, va nomenar Rafael Campalans i Puig, conseller d'Ensenyament Tècnic, amb caràcter transitori fins que, demostrada la seva capacitat per dirigir l'Escola del Treball, fou nomenat director;²⁰¹ es tractava d'un jove enginyer industrial d'idees socialistes a qui Prat de la Riba havia encarregat, el 1914, l'organització dels serveis d'obres públiques de la Mancomunitat.

199. Les causes d'aquest assassinat, que va causar una gran commoció, encara no han estat totalment aclarides. Les autoritats varen fer recaure la responsabilitat als sindicalistes, en canvi aquests varen fer responsables del crim un grup d'agents alemanys que actuava a Barcelona en contra dels industrials catalans que treballaven per als aliats.

200. Segons afirma A. Galí, Tarragó no era el més indicat per ocupar aquest càrrec, però ningú volia afrontar aquesta responsabilitat. Cf. Alexandre GALÍ I COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre IV, 1a part, p. 296.

201. L'Escola del Treball, segons un acord de la Diputació de Barcelona del 8 de juliol de 1918, funcionà amb règim provisional fins al 23 de setembre de 1920, quan Rafael Campalans fou nomenat oficialment director.

Durant els anys que Campalans exercí la direcció de l'Escola²⁰² es portà a terme una ampliació de l'espai útil, una readaptació programàtica i una reestructuració de l'organigrama intern. Campalans era auxiliat en la direcció per Josep Serrat i Bonastre, que ocupava el càrrec de degà, i per Pau Vila, que exercia la secretaria de l'Escola.

Al marge de tot això, hi ha el paper exercit en aquests anys per la recentment creada Associació d'Estudiants, que s'organitzarà a través d'un grup d'alumnes i exalumnes a partir de 1918, els quals no solament intervenien en les tasques de govern de l'Escola, sinó que publicaven, a més, la revista *Cultura i Treball*, que era el seu portaveu i que té un gran valor per conèixer els anhels de la joventut obrera de l'època.²⁰³

Es triava amb molta cura el professorat, el qual estava format per catedràtics de les escoles tècniques superiors, per personalitats destacades del món de l'enginyeria i de l'arquitectura i per alguns llicenciats, generalment de ciències. Els trets més destacats de la trajectòria d'aquesta institució són:

- Els vincles entre la teoria, el dibuix i les pràctiques, considerats la base de l'ensenyament, la qual cosa, seguint els exemples de Barret, requeria magnífics tallers per intentar donar noves solucions a la qüestió de l'aprenentatge i del preaprenentatge.

- L'ensenyança cíclica, graduada i especialitzada; les aules de dibuix, els tallers i els laboratoris.

- La preocupació per l'eficàcia educativa, agermanant la formació tècnica i la formació humana.

- Els viatges d'estudis, les beques per a estudis superiors, la importància atorgada a la biblioteca.

Altrament, un dels fets destacables d'aquesta època és la utilització del català com a llengua vehicular de l'ensenyament. No podem tampoc oblidar l'establiment de l'escola preparatòria, un tipus de centre que es generalitzà en diverses institucions no solament de l'Escola de la Diputació de Barcelona; aquesta escola preparatòria, sota la direcció de Pau Vila, possibilità que els xicots comencessin els seus estudis professionals amb un mínim bagatge acadèmic. L'Es-

202. La bibliografia sobre l'obra de Campalans a l'Escola del Treball és força extensa. És molt interessant consultar la valoració d'Alexandre Galí a *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre IV, 1a part, p. 197-200, si més no perquè es tracta d'un contrincant polític.

203. A més de *Cultura i Treball*, butlletí informatiu dels estudiants de l'Escola del Treball de la Diputació de Barcelona, val la pena assenyalar que la vetlla del cop d'Estat de Primo de Rivera, l'Associació tenia dos-cents cinquanta socis i una cinquantena d'exalumnes, agrupats en les seccions d'Esport, Fotografia, Excursions, Cultura, Biblioteca, etc.

cola del Treball, després d'un cert període de rodatge, quedarà organitzada de la manera següent:

— Secció preparatòria instituïda el 1919, els estudis de la qual calia cursar-los prèviament. En aquesta Secció hi havia cursos d'estiu i cursos d'hivern.

— Secció de formació professional, que incloïa les especialitats de mecànica i metal·lúrgia, electrònica, química aplicada, indústries tèxtils, art de la construcció, idiomes —francès i anglès— i carrosseries; començà la seva activitat el 1920. Convé precisar que la major part d'aquests ensenyaments tenien subespecialitats.

Quan els alumnes ho aprovaven tot se'ls atorgaven matrícules gratuïtes, als estudiants que tenien qualificació d'excel·lents se'ls facilitava material escolar de franc i, finalment, es podien concedir beques per cursar estudis superiors força generoses: 200 pessetes mensuals durant quatre anys; el 1922 se'n van concedir set.

Un cop havien finalitzats els seus estudis, els estudiants havien de fer una revàlida per obtenir el títol. Uns altres aspectes remarcables foren els viatges de fi d'estudis, la biblioteca, les conferències sobre humanitats i altres qüestions.²⁰⁴ Tots aquests canvis s'expliquen, especialment, per l'augment gradual dels pressupostos; altrament, el fet de poder comptar amb unes noves instal·lacions incidia sobre el nombre d'alumnes, sobretot pel que fa a les matrícules, sense oblidar el percentatge d'alumnes examinats, que continuava sent baix, però normal per a aquest tipus de centres. En la taula 5 podreu observar els augments esmentats.

Tot i que us oferim un paràgraf procedent d'una font teòricament laudatòria, de fet, es tracta d'un text propagandístic de la trajectòria de l'Escola del Treball en els deu primers anys i fa l'efecte que tot el que s'afirma és rigorosament cert.

Així aquella Escuela Libre Provincial de Artes y Oficios, instal·lada modestament i amb estretors, gràcies a l'esforç d'aquests deu darrers anys per part de la Diputació de Barcelona, primer, i de la Mancomunitat de Catalunya, després, ha vingut a ésser l'Escola del Treball que disposa de vint-i-dues aules per les classes orals, quatre grans sales per Dibuix amoblades amb utilatge modern, demés dels tallers, obradors i laboratoris per les pràctiques de cada ensenyament, i que acull anyalment més de mil tres cents alumnes obrers, comptant per la formació cultural i tècnica d'aquesta massa escolar, amb quaranta-sis catedràtics, dos professors repetidors,

204. Si voleu conèixer amb més detall els plans d'estudi, l'organització, etc., consulteu MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada: Anys 1914-1923*, p. 299-332; MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'Escola del Treball. L'Escola del Treball és la universitat del poble*, Barcelona, 1922, 24 p.

TAULA 5

Evolució de les partides pressupostàries destinades a l'Escola del Treball de Barcelona, del nombre d'alumnes que es matricularen i del percentatge d'examinats d'aquesta mateixa Escola, entre els cursos 1913-1914 i 1922-1923

Anys	Pressupost en PTA			Nombre matrícules			Alumnes examinats	
	1	2	3	4	5	6	7	8
1913-1914	58.000	—	58.000	282	—	282	134	48 %
1914-1915	85.000	71.000	156.000	345	—	345	168	47 %
1915-1916	88.000	100.000	188.000	395	—	395	201	51 %
1916-1917	108.000	100.000	208.000	474	—	474	215	45 %
1917-1918	110.000	100.000	210.000	576	—	576	250	43 %
1918-1919	118.000	100.000	218.000	657	603	1.260	327	50 %
1919-1920	177.000	133.000	310.000	783	531	1.314	430	55 %
1920-1921	204.000	70.000	274.000	772	580	1.352	541	45 %
1921-1922	279.900	30.000	309.900	723	594	1.317	516	73 %
1922-1923	340.760	33.000	373.760	822	737	1.559	570	69 %

1) Ordinari 2) Extraordinari 3) Total 4) Cursos tècnics 5) Altres 6) Total de cursos 7) Nombre absolut d'alumnes examinats 8) Percentatge

FONT: MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada: Anys 1914-1923*, p. 299.

quatre professors auxiliars, set auxiliars tècnics i deu contramestres, demés dels professors extraordinaris i de dotze mestres pels cursos preparatoris.²⁰⁵

6.3.2.2.3. L'OBRA DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA A LA CAPITAL CATALANA (1923-1930)

Arran del cop d'Estat de Primo de Rivera, es produí un canvi d'orientació total, especialment a partir de principis de 1924, a conseqüència del famós afer Dwelshauvers, que significà l'acomiadament d'uns cent cinquanta professors de l'Escola Industrial, vint-i-nou dels quals formaven part del cos docent de l'Escola del Treball.²⁰⁶

Suprimir el Consell de Pedagogia, organisme del qual depenia, com ja hem indicat, tota l'obra educativa de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat

205. Cf. MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada: Anys 1914-1923*, p. 298.

206. Entre els professors acomiadats de formació professional hi havia càrrecs directius de l'Escola: Rafael Campalans, Josep Serrat i Bonastre i Pau Vila.

després, com veurem, i destituït Rafael Campalans, fou nomenat director Antonio Robert Rodríguez. La nova reglamentació reflectia la centralització i el control estatal característics d'aquell moment. El projecte escolar que s'havia basat en la idea que els estudis havien d'estar d'acord al mercat de treball, fet que comportava que els coneixements signifiquessin quelcom més que no pas un títol, experimentà un gir de cent vuitanta graus i tornà als esquemes tradicionals; arran de la nova legislació, se'ns definien dos tipus d'estudiants: els diürns i els nocturns.

Hom donarà preferència, d'acord amb les concepcions del directori, als alumnes diürns, per la qual cosa aquestes classes estaran molt més sotmeses al control de l'Estat, en contraposició a les classes nocturnes, considerades de segona categoria, que gaudien de més autonomia.

La manca de realisme de les autoritats —els cursos de nit foren molt més concorreguts— va permetre que l'Escola pogués continuar almenys en part el camí iniciat el 1917.²⁰⁷ Els cursos d'humanitats i altres activitats de caire cultural foren suprimides, sense que es programés cap altre tipus d'alternativa amb un mínim d'incidència real; els cursos d'ampliació previstos pel legislador varen quedar, d'altra banda, en no-res. Els documents de l'època, tant de caire intern com extern, a partir sobretot del febrer de 1924, fan entendre clarament la ideologització, que es podria resumir en els trets següents:

— Ideologització espanyolitzant que comportava directament la politització de l'Escola, la qual presentava una rememoració de l'Espanya imperial, especialment l'Amèrica espanyola, un precedent del que, durant l'època franquista, rebrà el nom de *Hispanidad*.

— Caràcter que podem considerar feixista, que hom pot entreveure en el sentit corporativista que hom donarà a l'harmonia entre el capital i el treball, si pensem en paràmetres de l'època, tot i que cal precisar que el corporativisme no era un invent de la dictadura de Primo de Rivera, com veurem en el capítol 8.²⁰⁸

— Necessitat de substituir l'antic professorat per personal docent i administratiu addicte, fet molt més perceptible a l'Escola Industrial de Barcelona que en altres centres públics no estatals.

— Necessitat també de comptar amb el suport dels estudiants, per la qual cosa se'ls prometia la lluna, amb la contrapartida de la integració al nou sistema, la qual cosa comportava la domesticació de l'Associació d'Estudiants, que perdien els seus òrgans d'expressió.

207. Aquesta qüestió es tracta més àmpliament a Alexandre GALÍ I COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre IV, 1a part, p. 184-188.

208. Les evidències en relació amb aquesta qüestió són múltiples i quedaran prou clares pel que fa a l'Escola del Treball.

Aquesta darrera circumstància, que en realitat plantejava una presa de posició determinada, afavorí, sigui en un sentit o en un altre, la ja assenyalada politització. El 1928, per possibilitar la materialització de l'Estatut de Formació Professional, els nous dirigents varen establir el Real Politécnico Hispano-Americano, organisme que s'havia de regir per mitjà del Patronat Local de Formació Professional, el qual no tingué pràcticament temps per posar-se en marxa.

Com a novetats que val la pena remarcar d'aquests anys, recordarem, entre altres coses:

- l'augment del pressupost destinat a viatges d'estudi, en realitat més turístics que no pas de pràctiques,
- la importància que començarà a adquirir l'esport,
- la creació de residències d'estudiants.²⁰⁹

Abans de tancar l'estudi del període anterior a la proclamació de la República, voldríem remarcar, si bé ja hi ha quedat en part implícit, la diferència entre el període de Barret i Campalans i els anys de la dictadura de Primo de Rivera, en relació amb els pressupostos del capítol de despeses, aspecte que queda clarament reflectit en el paràgraf que es reproduïx a continuació, tot i que cal precisar que durant la dècada dels vint començà a aparèixer el fenomen de la inflació.²¹⁰

Resum: Despeses de la Diputació 3.010.855,75 pessetes, més les despeses de la Mancomunitat 1.969.046,33 feien un total de 4.979.902,08 pessetes. Les quals repartides en els catorze anys que aquestes Corporacions van actuar fan una mitjana de 355.700 pessetes cada any. Amb aquesta quantitat van ésser adquirides per al patrimoni de la Diputació les 5/6 parts del terreny i edificis de la finca Batlló, o sigui una propietat que a raó de 4 pessetes el pam que era el preu mínim que es pagaven l'any 1924 els terrenys d'aquells voltants constituïen un actiu a favor de la Diputació de vora 5.000.000 de pessetes, i van ésser creades totalment amb cabals de les nostres Corporacions, quatre escoles d'oficis d'art, una Escola d'Agricultura, quatre escoles professionals diverses, un gran Laboratori d'Assaigs i Condicionament i van ésser copiosament subvencionades quatre escoles tècnico-industrials més. Tot això amb la corresponent adaptació d'edificis i la creació de múltiples serveis annexes.

209. Sobre el caràcter monumentalista de la residència d'estudiants de l'Escola Industrial de Barcelona i l'adaptació que se'n féu més endavant, consulteu la nota 210.

210. Sobre aquesta qüestió hi ha una àmplia bibliografia. Pel que fa al món de l'ensenyament, podeu consultar, a tall d'exemple, una bona part dels treballs que facin referència als projectes i als plans d'execució dels primers grups escolars del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona.

En comparació amb aquestes dades, la suma dels pressupostos de la Diputació de Barcelona del període primoriverista i del pressupost extraordinari de l'any 1931 per pagar els deutes contrets en l'època dictatorial pujava a 6.096.320,40 pessetes, o sigui, 1.016.053,33 pessetes per any.

Com podeu veure a continuació, aquestes despeses no tenien res a veure amb les veritables necessitats de l'Escola. A més de satisfer els deutes dels anys anteriors, en aquest pressupost figurava:

- una subvenció a l'Escola d'Enginyers Industrials dependent de l'Estat per iniciar la instal·lació dels laboratoris d'electrotècnia i química dins del recinte del Real Politécnico Hispano-Americano,
- un auditorium,
- la Residència d'Estudiants, de la qual tornarem a parlar,
- l'acabament dels edificis del Real Politécnico Hispano-Americano.

L'autor d'aquestes ratlles, del qual hem manllevat totes aquestes xifres, afirma també:

No creiem que calgui fer la comparació amb el capítol de les despeses de les nostres corporacions de règim popular. Es fa tota sola. Cal només recordar que amb aquesta quantitat [fa referència als sis milions i escaig de pessetes suara mencionades] l'única creació nova que es va fer va ésser la fastuosa i desorbitada Residència d'Estudiants. En canvi, van quedar hipotecats els terrenys que la Diputació popular havia passat a la Dictadura lliures de tot gravamen.²¹¹

Durant el període de l'anomenada *dictablanda*, el Real Politécnico Hispano-Americano fou suprimit, com ja hem assenyalat, en canvi, el Patronat Local de Formació Professional es va mantenir, tot i que el protagonisme d'aquest organisme va passar a segon terme.

En aquest temps, Campalans fou restituit en el seu càrrec; d'aquest any i escaig, abans de la proclamació de la República, destacarem la reorganització de la Secció Preparatòria i les reformes que es portaren a terme a la Residència d'Estudiants. Pel que fa als alumnes, s'observa una creixent politització, tendència que s'aguditzarà al llarg del període republicà.

Altrament, Alexandre Galí precisava que, en acabar la dictadura i a conseqüència del nomenament com a director de la Residència de Miquel Ferrà i després d'Antoni Sbert, que tenia més mà esquerra, ambdós mallorquins i grans co-

211. Cf. Alexandre GALÍ I COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre IV, 1a part, p. 108.

neixedors de la residència madrilenya de Ríos Rosas, les coses varen seguir per un altre camí.

Sbert la primera cosa que va fer va ésser reduir i concentrar l'espai. Per això quan es va crear l'Escola Normal de la Generalitat no va tenir cap inconvenient a cedir per aquesta institució tota la planta baixa i el primer pis de l'edifici. Ell, amb el segon pis i el pis supletori del cos central, en tenia ben bé prou i en aquesta tercera part dels locals primitius va organitzar la Residència a la mida justa del que necessitava. Així va poder governar-la amb llibertat involucrant-la en la xarxa de l'Institut d'Acció Social i Universitària, fins en va treure uns certs fruits, com ho demostren les publicacions que va iniciar a semblança de la Residència d'Estudiants de Madrid.²¹²

6.3.2.2.4. L'OBRA DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA FORA DE LA CAPITAL I LA DE LES ALTRES DIPUTACIONS CATALANES

La Diputació de Barcelona a fora de la capital es va limitar a les subvencions que oferia a algunes de les escoles municipals d'arts i oficis que s'havien creat des de finals del segle XIX, subvencions que ja s'iniciaren, en aquell moment, com vàrem veure en el capítol 5.

Arran d'aquesta política, es feren efectius ajuts específics a les escoles de Terrassa i Mataró, els quals s'ampliaren als primers anys del segle XX als municipis de Sabadell (l'any 1902), Manresa (el 1903), Vilanova i la Geltrú (el 1904) i a l'Escola d'Arts i Oficis de Badalona (el 1916); a partir de l'època de la dictadura de Primo de Rivera hom subvencionà també l'Escola de Granollers. Estudiarem aquests centres específicament en l'apartat dedicat als ajuntaments catalans.

Pel que fa a les altres diputacions catalanes, ens circumscriurem pràcticament a la Diputació de Girona, a la qual ja fèiem referència en el capítol anterior. Les escoles menors de belles arts, ja estudiades, en el període 1900-1920 continuaven depenent de la Diputació de Girona fins a aquest darrer any, que passaren a dependre de la Mancomunitat, com veurem en l'apartat següent, però durant la dictadura de Primo de Rivera, amb la supressió de la Mancomunitat, una vegada més estaran sota la tutela de la Diputació.

No hi ha massa dades sobre el funcionament d'aquests centres. Olot continuà sota la direcció de Josep Berga i Boix, amic íntim de Vayreda, que ja exercia des de 1877; l'escola d'Olot fou una de les primeres que havia trencat amb

212. Cf. Alexandre GALÍ I COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre IV, 1a part, p. 263-264.

l'academicisme.²¹³ Pel que fa a les de Sant Feliu de Guíxols i de la Bisbal, les paraules d'Alexandre Galí són ben colpidores:

El pla que figura l'any 1923 en l'Obra realitzada no responia a la realitat de la tasca que en aquesta data es feia en les dites escoles.

Almenys els directors de les escoles de Sant Feliu i la Bisbal coneixien bé els mètodes moderns i els sabien aplicar amb més o menys encert.²¹⁴

Ignorem si les escoles de Palafrugell, Llagostera i Puigcerdà no funcionaven prou bé o si, simplement, Galí no les va conèixer amb profunditat (en tornarem a parlar en l'apartat vinent). Sembla, però, que, al seu entendre, les coses no anaven massa fines.

Quant a l'Escola d'Arts i Oficis de Girona, ja indicàvem en el capítol anterior que el 1897 va passar a dependre de l'Ajuntament gironí, per la qual cosa ens n'ocuparem en l'apartat dedicat als consistoris de fora de la capital catalana.

6.3.2.2.5. LA TRAJECTÒRIA I L'OBRA DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA EN EL CAMP DE L'ENSENYAMENT TÈCNIC ELEMENTAL (1914-1923)

En l'obra de la Mancomunitat, en relació amb l'ensenyament professional, es poden establir quatre períodes clarament diferenciats:

— 1r període (1914-1917). Històricament, no té cap mena d'incidència perquè no hi ha cap realització concreta, però, a l'hora de la veritat, la seva transcendència és extraordinària, perquè és el moment que es va plantejar tota la política de la Mancomunitat.

— 2n període (1917-1920). S'inicien els primers projectes que s'havien preparat durant el període anterior; es tractava sempre, però, de noves activitats que no recollien el propòsit fundacional de la Mancomunitat com a Diputació única.

— 3r període (1920-setembre 1923). El nou organisme començarà a ac-

213. Cf. *Directors de l'Escola, obres i etapes*, Olot, 1983, catàleg editat per l'Ajuntament d'Olot en motiu de l'exposició del mateix títol, citat a Pere PUJOLÀS I MASET, «El pla de Joaquim Vayreda per a la reforma de les escoles de Belles Arts dependents de la Diputació de Girona (1891)», a *Moviment obrer i educació popular: VIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, p. 62 i nota 23.

214. Cf. Alexandre GALÍ I COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre v, 2a part: *Ensenyament tècnic-artístic i moviment artístic*, 1982, p. 70-81, on es parla de totes aquestes escoles.

tuar al Principat com a organisme supraprovincial, tal com preveia el Decret de Mancomunitats del desembre de 1913.

— 4t període (setembre 1923-abril 1924). Malgrat que continuava existint l'organisme supraprovincial, els nous governants de la dictadura de Primo de Rivera preparaven el retorn a la situació anterior al desembre de 1913, període que ja hem estudiat anteriorment en l'apartat dedicat a la Diputació de Barcelona.

a) 1r període (1914-1917): època de projectes

Tot i que, com ja hem assenyalat, el treball fou molt important en el primer dels períodes indicats, la gran quantitat de projectes i propostes plantejats havia originat un cert desconcert administratiu a causa de la complexitat que anava adquirint el nou organisme, la qual cosa implicava la necessitat d'organització i racionalització de tots els projectes que s'havien esbossat, i a la vegada s'havien de posar les bases per a dur-los a terme.

A proposta del diputat senyor Albert Pereña es va crear una Secció Tècnica, acceptada pel Consell Permanent de la Mancomunitat, sota la presidència d'Enric Prat de la Riba, el 21 de març de 1917,²¹⁵ organisme que, entre altres coses, s'havia de fer càrrec de tots els assumptes relacionats amb la Instrucció Pública.

Per posar en marxa aquesta nova Secció, calia obrir un concurs per a la plaça de director, càrrec que va recaure en Eugeni d'Ors, segons un acord del Tribunal, que el va nomenar per unanimitat el 28 de juny d'aquest mateix any. La trajectòria d'Eugeni d'Ors com a responsable màxim de la Instrucció Pública de la Mancomunitat ha estat molt discutida, així com la seva dimissió.²¹⁶

En el cas concret que ens ocupa, la Mancomunitat va aprovar, a l'Assemblea General del 30 de novembre de 1917, un projecte específic per a la creació d'escoles locals d'indústria, com podeu veure un nou tipus d'activitat; es tractava, en realitat, d'un complement del que s'havia aprovat el novembre de l'any anterior en relació amb l'establiment d'escoles locals de comerç.²¹⁷

215. Cf. MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *Consell Permanent*. Actes, gener-desembre 1917; *Report del Consell Permanent a l'Assemblea*, Barcelona, maig de 1917, p. 41-42, 221-227.

216. Resulta difícil, atesos els condicionaments ideològics, polítics i personals que van marcar aquesta trajectòria i la pròpia dimissió, emetre un judici sobre la seva obra, en alguns aspectes extraordinària, però no massa reeixida, segons sembla, en el cas concret de l'educació tècnica elemental.

217. Cf. MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada: Anys 1914-1923*, p. 335-359.

b) 2n període (1917-1920): inici de les realitzacions

El projecte esmentat preveia l'establiment d'aquest tipus de centres a les poblacions que llurs consells municipals ho sol·licitessin. L'ensenyament havia de comprendre tres estadis:

1. un complement a l'escola primària
2. una formació tècnica general
3. una preparació específica.

El contingut de la formació tècnica es basava sobretot en:

- uns coneixements mínims de determinades ciències pures o experimentals
- la tecnologia de l'ofici
- el dibuix i les pràctiques de taller.

D'acord amb l'especificitat de l'ensenyament tècnic elemental, s'exigien als locals unes condicions específiques que havien de garantir els municipis. La concessió del permís corresponent, l'havia d'atorgar el Consell Permanent de la Mancomunitat, després de la sol·licitud prèvia corresponent i la preceptiva memòria presentada pel municipi i l'informe tècnic de la Direcció General d'Instrucció Pública de l'organisme esmentat.

Per exercir la docència en aquests centres, es requeria una titulació universitària o equivalent, com ja hem assenyalat, i a més, els professors de les escoles d'ensenyament professional havien de rebre una formació pedagògica específica, d'acord amb allò que estava preceptuat per a tot el cos docent, vinculat als centres dependents de la Mancomunitat de Catalunya i de la Diputació de Barcelona.²¹⁸ Cada escola havia de comptar, com a mínim, amb quatre professors, que cobrarien 2.500 pessetes anuals,²¹⁹ a més dels preceptius mestres de pràctiques, que podien ser professionals d'ofici. El pla feia referència també a l'establiment d'escoles especials.

La política municipal de la Mancomunitat en el camp de la formació professional es limità al projecte d'escoles locals d'indústries establertes per un acord de l'Assemblea de la Mancomunitat del 30 de novembre de 1917, que tenia en compte el desig de les localitats, la limitació dels seus mitjans i el fet que els beneficis d'aquesta política poguessin ser aprofitats per les classes socials més humils.²²⁰

A l'hora de la veritat, pràcticament cap municipi de Catalunya es va acollir a aquest projecte, la qual cosa fa pensar que les propostes de la Mancomunitat

218. Una funció dels estudis normals era, precisament, la formació pedagògica d'aquests professionals.

219. Cf. MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada: Any 1914-1923*.

220. Cf. MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada: Any 1914-1923*, p. 335.

no tenien en compte la realitat socioprofessional dels ajuntaments del Principat ni la pròpia realitat catalana; el projecte que intentava unificar els currículums de les diferents escoles existents i de les de possible nova creació, com que no es plantejà en un sentit globalitzador que incidís sobre tots els sectors implicats, no aconseguí, ni molt menys, els seus objectius.

Entre les poques realitzacions que portà a terme la Mancomunitat en aquest terreny, cal tenir en compte la població de Canet de Mar, l'Ajuntament de la qual sol·licità a la Mancomunitat que establís una escola de teixits de punt, ja que aquesta indústria havia adquirit un gran desenvolupament a la comarca. Precisament, la creació de l'Escola de Teixits de Punt de Canet de Mar, sobre la qual no insistim perquè va esdevenir una escola tècnica de grau mitjà, fou un dels fets més destacats de l'obra de la Mancomunitat de Catalunya en el terreny de la formació tecnicoindustrial, amb la particularitat que es va fer a fora de la capital catalana.²²¹

A més, seguint la política que ja havia iniciat la Diputació de Barcelona, la Mancomunitat va donar suport econòmic a una sèrie d'escoles que ja tenien una certa experiència des de finals del segle XIX o principis del segle XX, que ja funcionaven en algunes poblacions industrials i de les quals ens tornarem a ocupar més endavant. Ara simplement les recordarem: Escola d'Arts i Indústries de Sabadell; Escola d'Arts i Oficis, Agricultura i Indústries de Manresa; Escola d'Arts i Oficis de Terrassa; Escola Industrial de Vilanova i la Geltrú; Escola d'Arts i Oficis de Mataró; Escola Municipal d'Arts i Oficis de Badalona, i Escola de Teixits de Badalona.²²²

D'altra banda, ateses les limitacions jurídiques, econòmiques i estructurals de la Mancomunitat, resultava pràcticament impossible emprendre un pla general. Davant d'aquesta situació, la institució esmentada optà per l'establiment d'una xarxa informativa que arribés a tots els racons de Catalunya a través del servei postal, tot i que hom era conscient que es tractava d'una solució transitòria i molt discutible.²²³

221. Canet de Mar fou una de les primeres poblacions on funcionaren màquines de vapor per a la indústria tèxtil i també des d'un primer moment hi hagué producció en l'especialitat de gènere de punt, concretament mitges i faixes de seda. A principis de segle XX l'expansió del gènere de punt fou vertiginosa, fet que explica que la Mancomunitat creés a aquesta localitat la primera escola tècnica de gènere de punt. La bibliografia sobre la trajectòria professional d'aquest centre és molt extensa i no forma part dels nostres interessos concrets; a tall d'exemple, referent a la creació d'aquest centre, podeu consultar MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada: Anys 1914-1923*, p. 337-343.

222. Cf. MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, *L'obra realitzada: Anys 1914-1923*, p. 344-359.

223. En aquells anys, va ser una sortida corrent per intentar estendre la cultura fora de la capital catalana.

Aquesta xarxa es concretà sobretot en l'extensió de l'ensenyament tècnic, en realitat, formació professional per correspondència. La Mancomunitat va escollir per dirigir aquesta nova institució Cèsar Molinas i Opisso, que seria substituït el 1921 per Arnau Margarit. Segons el projecte inicial, es preveien sis seccions, però a l'hora de la veritat se circumscribí a la Secció d'Electricitat.

Tot i que ja ens hem ocupat de les activitats d'ensenyament tècnic elemental durant la dictadura de Primo de Rivera, val la pena remarcar en aquest moment que l'activitat esmentada fou suspesa, amb excepció de la publicació de textos iniciada en el període anterior, tasca que s'encarregà al Polytechnicum Postal, creat el 1924, però que responia a uns altres interessos.²²⁴

c) 3r període (1920-1923): la Mancomunitat amb plena capacitat

Establerta ja la plena activitat, és a dir, l'absorció, almenys teòrica, de gran part de l'obra de les diputacions, la Mancomunitat va procurar anar un xic més enllà del que havia fet aleshores com a corporació i com a representant de les diputacions catalanes.

Amb tot, probablement per manca de temps, els anhels quedaren a mig camí de les realitats. En aquests anys, el Consell de Pedagogia, ja depenent de la Mancomunitat, òrgan definidor de la política educativa, com hem apuntat no fa gaire, va procurar situar-se en el centre del procés d'extensió del món de la formació professional, per mitjà de conferències, cursets, exposicions... Aquesta política pressuposava establir bones relacions amb tots els sectors implicats, tant públics com privats, amb la intenció de mirar d'establir una determinada col·laboració i sobretot que totes les entitats implicades donessin un pas endavant.

Cal tenir en compte, però, el contacte que la Mancomunitat va establir amb les escoles menors d'Arts i Oficis i Belles Arts de Palafrugell i Sant Feliu de Guíxols i les escoles menors de Belles Arts de la Bisbal, Llagostera, Puigcerdà i Olot, totes en el territori de la província de Girona, a les quals ens hem referit en el capítol anterior i l'actual.

Tots aquests establiments docents depenien dels ajuntaments respectius i s'havien desenvolupant sota la protecció i inspecció de la Diputació de Girona, fins al moment del traspàs a la Mancomunitat de les institucions de cultura de les diputacions. No es pot afirmar taxativament que aquestes institucions depenguessin completament de la Mancomunitat, però en rebien una subven-

224. La diferència essencial en relació amb el període anterior és el canvi de llengua d'aquests textos. Serà arraconat el català i s'utilitzarà el castellà, aspecte que tractarem amb un cert detall en el capítol 12.

ció i eren obligades a remetre a la institució supraprovincial una Memòria anual. El traspàs a la Mancomunitat no significà cap canvi, perquè s'adoptà el mateix reglament que tenien quan estaven sota la dependència de la Diputació de Girona.

La visita que varen fer a aquestes escoles Alexandre Galí i Rafael Campalans —ja ens hem referit al primer d'aquests dos personatges— els va portar al convenciment de la necessitat d'una reforma en profunditat i de l'extensió d'aquest tipus d'escoles arreu de Catalunya. En realitat, la missió fonamental de les escoles ja existents i de les que hom pensava establir de nou era

laborar per elevar la capacitat cultural, tècnica i artística i la formació general humana de les noves generacions, constituint centres d'educació complementària i preprofessional orientats per llur futura conversió en Escoles Elementals de Treball.²²⁵

El projecte preveia un pla de funcionament i d'adaptació de les escoles menors d'arts i oficis per convertir-les en escoles d'arts i indústries, comptant, però, amb la participació dels consistoris respectius. Altrament, s'havia projectat la creació de quatre noves escoles menors; en un primer moment, ho havien demanat Ripoll i Manlleu. Tots aquests projectes, preparats per un equip que dirigia Campalans, foren aprovats pel Consell Permanent en la sessió del 26 de setembre de 1923, quan ja s'havia produït el cop d'Estat de Primo de Rivera. Tot plegat, com es fàcil imaginar, no va passar de l'estadi de projecte.²²⁶

6.3.2.2.6. LA TRAJECTÒRIA I L'OBRA DE LA GENERALITAT REPUBLICANA EN EL CAMP DE L'ENSENYAMENT TÈCNIC ELEMENTAL (1923-1939)

Com a pas previ a l'estudi d'aquest període, cal recordar, encara que sigui de manera molt succinta, que després de tres dies de la proclamació de la República catalana dins de l'Estat federal espanyol el 14 d'abril de 1931, s'avortava aquest intent i es ressuscitava la vella institució de la Generalitat, que tindria

225. Cf. Article 1r del Reglament elaborat pel Consell de Pedagogia.

226. Cf. MANCOMUNIDAD DE CATALUÑA, *Consejo Permanente*, Actes, f. 21-27. L'acta està redactada en castellà. Segurament té a veure amb el fet que feia quinze dies del cop d'Estat de Primo de Rivera.

les atribucions de l'antiga Mancomunitat fins que s'aprovés a les Corts espanyoles un estatut d'autonomia específic per al Principat.

Així, doncs, ens tornem a situar al setembre de 1923, amb un nou organisme que tornarà a recuperar, per a l'ensenyament tècnic, tots els centres educatius, consells, patronats..., que fins a l'any 1923 depenien de la Mancomunitat de Catalunya.

Abans, però, d'entrar en l'estudi de l'evolució dels centres esmentats és bo indicar, com ja assenyalàvem en referir-nos a la legislació, que la República, al marge de qüestions de detall, no va canviar pràcticament res del context legal de la formació professional, fet que contrasta amb els intents d'evolució de la Generalitat durant el període de la Guerra.

En relació amb l'Escola del Treball, la nova situació derivada de la proclamació de la República determinà que el Patronat continués amb les mateixes atribucions i, molt particularment, que el director i el secretari de l'Escola del Treball fossin nomenats pel Ministeri, la qual cosa significava que l'Escola perdria una bona part de l'autonomia que havia tingut durant l'època de la Mancomunitat.

El nou sotsdirector, Ramon Casanovas i Degollada, que havia estat secretari durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera, fou en realitat director a partir dels primers dies de la República, ja que les diverses responsabilitats polítiques assumides per Rafael Campalans²²⁷ d'ençà de la proclamació del nou règim obligaren Ramon Casanovas a prendre decisions per evitar un buit de poder.

Arran de la tràgica mort del líder socialista, ofegat, a l'estiu de 1933, mentre es banyava a la platja de Torredembarra, Ramon Casanovas fou nomenat director de dret amb totes les prerrogatives del càrrec.

Ja hem assenyalat anteriorment que, per poder comprendre l'obra de Rafael Campalans en el camp de la formació obrera, no se'ns acudeix res millor que reproduir la valoració que en va fer, des del mateix moment de la seva integració a l'Escola del Treball com a director provisional, un home contrari a les seves idees polítiques i un gran crític de l'obra de les institucions públiques catalanes en el terreny de l'ensenyament tècnic.

Era l'interí que no tenia res a perdre ni guanyar i podia actuar, per tant, amb un desinterès absolut. Campalans va saber aprofitar els avantatges d'aquesta entrada els quals sumats al seu prestigi personal aviat el van fer amo de la situació. El seu encert,

227. Recordem que, el juliol del 1923, havia estat un dels fundadors de la Unió Socialista de Catalunya. En aquests anys fou conseller d'Instrucció Pública del Govern provisional de Catalunya (1931), redactor de l'Estatut de Núria i diputat per Barcelona a les Corts constituents.

però, va ser un altre. Ell ideològicament i políticament era socialista, però també era pedagog. El seu encert, doncs, va ésser que davant dels alumnes el socialista resolgués que l'obra educadora que havia de fer a l'Escola del Treball no havia d'ésser socialista sinó pedagògica i per això va llençar els estudiants i la seva associació a una tasca de *self-government* com la que aleshores es preconitzava en l'ensenyament general: el primari —una altra vegada l'acostament als mètodes de l'ensenyament primari— i el secundari. En el camp lliure de l'autoformació, els estudiants havien de col·laborar, millor dit, havien de poder actuar amb la màxima llibertat. Com més s'esmercessin en aquestes activitats constructives, més disciplinats i engrescats col·laborarien a les tasques generals de l'Escola; més acabadament es formarien i d'una manera més fonamentada es podria considerar l'ideal d'una col·laboració total dels alumnes, àdhuc en la part estrictament pedagògica i especialment administrativa de l'elaboració dels plans i dels programes. En l'aire sedant de la Mancomunitat aquest ideal semblava que es pogués assolir, però després de la demagògia dictatorial, no tan sols el somni es va fer irrealitzable, sinó que el mateix Campalans va quedar inutilitzat per a tornar a endegar les masses obreres de la seva Escola cap al bon camp.²²⁸

L'herència de Campalans era molt difícil de superar, sobretot per a un home complidor del deure, amb ganes de fer les coses com manen els cànons, però sense massa ambició, i sobretot un individu, almenys en teoria, ideològicament neutre en un moment políticament delicat.

Ja en el capítol específic de les novetats, deixant a una banda el fet que no es registraren novetats en el capítol d'obres i sense oblidar el protagonisme que tornaran a adquirir els estudiants,²²⁹ hem de destacar com a fets remarcables del període republicà:

- una renovació important de l'utilatge de tallers i laboratoris,
- l'establiment d'una escola de cinema,
- l'organització dels cursets d'aviació introduïts per Campalans,
- l'organització tècnica i esportiva del vol amb vela, a càrrec de Marià

Fayé,

— l'auge que adquiriren els campaments d'estiu que tenien lloc a Riells del Fai, colònies que ja havien existit, en el període de la Mancomunitat, però que no donaren resultats pràctics; el clima sociocultural de l'època de la República ajudava la realització d'aquest tipus d'activitats.²³⁰

228. Cf. Alexandre GALÍ I COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya*, llibre IV, p. 168-169.

229. La situació política afavoria aquest protagonisme dels alumnes que anava més enllà de la problemàtica interna de l'Escola.

230. En relació amb l'activitat de l'Escola del Treball de Barcelona, durant el període comprès entre 1931 i 1936, podeu consultar la bibliografia, on hi ha molts textos que hi fan referència.

Finalment, recordarem que el març de 1934 va aparèixer el primer número de *Noticiari Tècnic i Informatiu*, que, segons Alexandre Galí, era una publicació massa modesta.

La difícil situació de la Guerra, fonamentalment a partir del curs 1938-1939, no afavorí els plans de reforma que teòricament tenien un caràcter global, dels quals ens ocuparem més endavant, però cal tenir en compte que els cursos de l'Escola del Treball es varen realitzar, segons sembla, amb força normalitat, com m'ha confirmat personalment algun testimoni.²³¹

La trajectòria de l'Escola del Treball de Barcelona i de la seva antecessora, l'Escola Provincial i Lliure d'Arts i Oficis, constitueixen casos especials que surten de la normalitat, per la qual cosa no ens donen una visió general. Malgrat tot, s'han de tenir en compte, des d'una perspectiva globalitzadora, a causa de la seva significació, considerada des de dues vessants, com a deganes i exemples.

En relació amb el que acabem de dir, les seves activitats acadèmiques, socials, culturals, tingueren una incidència remarcable en el desenvolupament d'altres establiments docents d'ensenyament tecnicoprofessional que sorgiren a Catalunya des de finals del segle XIX fins al 1938.

Només cal que consulteu la taula 7 per adonar-vos que l'Escola del Treball absorbia una bona part del pressupost de la Generalitat destinat a l'ensenyament tecnicoprofessional.

Altrament, durant el període republicà fou restablerta l'Extensió d'Ensenyament Tècnic, amb la mateixa concepció de l'època de la Mancomunitat, tot i que va rebre el nom de *Ensenyament Postal de la Generalitat de Catalunya* i va ampliar el nombre de seccions a quatre: tecnologia mecànica, gramàtica catalana, tecnologia elèctrica i ensenyaments agrícoles.

El fet més rellevant d'aquesta renovada institució fou l'abast de la seva activitat editorial amb la publicació de cinquanta-nou textos. Al marge d'un treball tecnicodidàctic molt acurat, no podem negligir l'aspecte lexicogràfic, en el qual va col·laborar de manera decisiva Pompeu Fabra. Recordem que l'ordenador de la nostra llengua era enginyer industrial i que a més de la seva experiència com a professor de l'Escola d'Enginyers Industrials de Bilbao, exercí durant un cert temps la docència en el camp de l'ensenyament tecnicoprofessional, si més no com a director de l'Escola d'Arts i Oficis de Badalona. Aquests llibres, a més d'iniciar una tradició, en certa manera conceptualment interrompuda, a casa nostra d'aquest tipus de textos en la llengua del país, re-

231. El senyor Ramon Gomà, alumne de l'Escola en aquella època, m'ha parlat d'aquesta qüestió. També opina que el nou Pla de l'Escola del Treball estava inspirat en la nova Escola Politècnica de l'URSS.

presentaven una autèntica novetat a la península Ibèrica en el terreny metodològic.²³²

Quant a altres vessants de la formació professional obrera, la Generalitat republicana, en el període 1931-1936, es limità en bona part a la potenciació i millora dels centres que ja existien durant l'època de la Mancomunitat, ja que el poc temps que durà l'Estatut i els retards en els traspassos de serveis impediren que s'emprengués una operació de llarg abast.

Els centres de la província de Girona que havien estat sota la dependència de la Diputació de Girona i de la Mancomunitat de Catalunya, als quals cal afegir els de Banyoles i Ripoll, passaren a càrrec de la Comissaria Delegada de Girona, en col·laboració amb els consistoris respectius; aquest nou organisme, els primers temps del Govern provisional, fixava els projectes per a les terres de les comarques del nord-est català:

Les escoles de Belles Arts i Oficis de la Bisbal, Sant Feliu de Guíxols i Palafrugell i les de Belles Arts de Llagostera, Olot, Banyoles, Ripoll i Puigcerdà, [...] és d'esperar que quan hagi estat aprovat l'Estatut de Catalunya, aquestes escoles i d'altres que se n'establiran a les Comarques Gironines, rebran tot l'impuls de la moderna pedagogia en la cultura artística i de perfecció de l'art manual, d'acord amb els avenços de la mecànica i emmotllant-se a les especialitzacions de les indústries comarcanes, millorant-se aquella magnífica disposició de l'obrer català a excel·lir en la seva formació artística i professional.²³³

No tenim massa notícies del funcionament d'aquestes escoles, pensant sobretot en els anhels expressats per la Comissaria Delegada. Més aviat sembla que no es van fer efectius. En aquesta línia d'activitats a fora de Barcelona, potser valdria la pena recordar l'impuls que van rebre els patronats locals de formació professional, establerts per la dictadura de Primo de Rivera, i la creació de l'Escola Paisatgística d'Olot i l'Escola Taller de Tarragona.

No es pot obviar, però, l'avantprojecte de l'ensenyament tècnic i professional elaborat pel Consell de Cultura que preveia la creació de centres d'en-

232. La claredat en l'exposició i la preocupació per fixar conceptes fonamentals que es va portar a terme en aquests textos, representà un avenç extraordinari. Acabada la Guerra (1936-1939), les existències que hi havia d'aquests textos foren venudes, segons sembla, a preu de paper. Així ho afirma Alexandre GALÍ I COLL, *Història de les institucions i del moviment cultural de Catalunya: 1900-1936*, llibre IV, 1a part, p. 222-223.

233. *La Generalitat de Catalunya a les comarques gironines. Obra republicana. Report de la Comissió Delegada*, Girona, Tallers Gràfics de la casa d'assistència i ensenyament, 1932, p. 15, citat a Pere PUJOLÀS I MASET, «El pla de Joaquim Vayreda per a la reforma de les escoles de Belles Arts dependents de la Diputació de Girona (1891)», p. 62, nota 24.

senyament tècnic mitjà de caràcter industrial a Girona, Reus i Lleida. A més, s'obrí una informació pública sobre l'ensenyament tècnic en general, que es concretava, primordialment, en una enquesta que es va trametre a totes les poblacions catalanes de més de quatre mil habitants; en aquesta enquesta, que contestaren vuitanta-cinc municipis dels cent quaranta-un que van ser consultats, hom demanava els oficis que els alumnes escollien després de sortir de l'escola primària, les institucions privades que treballaven en aquest camp i les aspiracions locals.

Tot i la importància de les limitacions ja apuntades per la Generalitat republicana, en aquest terreny les mancances no s'expliquen únicament per la política del Govern català, sinó, com tantes vegades ha passat i passa, per la conflictivitat de les relacions amb el Govern central. Respecte a aquest punt, resulten significatives les paraules del conseller de Cultura de la Generalitat Bonaventura Gassol al Parlament català, poc abans del cop d'Estat del 18 de juliol de 1936.

Aquest projecte constitueix la inquietud més gran que jo tinc des que estic a la Conselleria. No s'ha pogut realitzar per tots aquells inconvenients que he insinuat parlant d'altres ensenyaments. Em refereixo als lligams que tenim amb Madrid, lligams que han d'acabar, n'estic segur, convencent els nostres germans i fent-los tornar més comprensius, perquè vegin de donar-nos el que ens toca. I perquè vegin que aquí, d'una manera especial en aquestes Escoles del Treball i d'Ensenyament Tècnic en les que hem d'intervenir nosaltres directament. La nostra té un caràcter especial, els ensenyaments que hem de donar, tècnics, tenen també un caràcter especial. Hi ha comarques nostres on les Escoles del Treball haurien d'especialitzar-se. Jo, l'altre dia, vaig veure amb una pena que em trencava el cor, l'Escola Industrial de Vilanova, on vaig veure una magnificència de màquines i d'instruments parats. I és que des de Madrid no comprenen, pel caràcter que té la nostra terra, que funcionin totes aquestes màquines, de cosa tèxtil, que ells no senten ni comprenen com sentim i comprenem nosaltres. Jo m'he cansat de portar peticions a Madrid, de portar projectes i decrets, i fins i tot, de tenir promeses. I no vull fer cap retret, no m'escauria ara fer-ne des d'aquest banc, però si fer-ne un plany. Fent-lo aquí, sé que quan calgui fer-lo altra vegada tindrè darrera meu l'ajut de tots els Diputats que ara m'escolten. Aquestes institucions sols les podem portar com cal els catalans, perquè les sentim i coneixem les necessitats a les quals responen.²³⁴

234. Cf. DOG, 30-VI-1936, p. 4806-4810. Text reproduït a GENERALITAT DE CATALUNYA, II: *La política cultural. El bilingüisme. L'ensenyament. El patrimoni. La cultura popular*, Barcelona, Undariu, 1977, p. 110, edició a cura de Mercè Rossell.

Caldria precisar que, durant el període republicà, l'ensenyament tècnic de grau mitjà i elemental representà aproximadament de mitjana, un 30 % del pressupost total del Departament de Cultura i, en una bona part de tots aquests anys, més d'un 50 % del que es dedicava a institucions educatives, com es pot comprovar en la taula 6.

En realitat, no es tractava d'una política preconcebuda sinó d'una adaptació a les possibilitats legals que oferia l'Espanya republicana. Recordem que la Generalitat havia heretat la major part de les atribucions de l'antiga Mancomunitat en el camp de l'ensenyament tècnic, fet que contrastava amb l'ensenyament primari i secundari, on aquestes atribucions eren de moment més teòriques que altra cosa, a causa de la lentitud en els traspasos de serveis.

TAULA 6

Pressupostos de les diferents seccions del Departament de Cultura i del global de la Generalitat de Catalunya en els anys 1933, 1934 i 1936, amb expressió dels percentatges de cada en relació amb el total del Departament

	1933	Perc. %	1934	Perc. %	1936	Perc. %
Organització del Dpt.	63.750	2,51	102.705	2,69	387.000	6,69
Enseny. superior i Serv. Cient.	269.200	10,59	625.480	16,50	1.322.884	22,86
Enseny. tècnic i profess.	920.125	36,19	1.217.296	32,10	1.461.358	25,26
Enseny. primari i secundari	284.000	11,16	336.750	8,88	423.900	7,33
Ensenyament del català	79.750	3,14	63.250	1,67	66.375	1,15
Biblioteques i arxius	350.357	13,78	490.312	12,93	667.912	11,54
Museus i Belles Arts	177.500	6,98	311.602	8,22	630.719	10,19
Altres	398.000	15,65	644.971	17,00	825.916	14,27
Total Pressupost Cultura	2.542.682		3.791.736		5.786.064	
Total Pressupost Generalitat	32.869.419		63.811.188		771.749.621	

Dins del Pla global del CENU, com ja hem assenyalat anteriorment, es promulgà el Pla General d'Estudis Industrials, que responia a una determinada filosofia, tal com expressava el doctor en ciències exactes i enginyer industrial Estanislau Ruiz Ponseti.²³⁵ L'aleshores director de l'Escola Industrial i del Treball explicava que el Pla pretenia ordenar els ensenyaments tecnico-

235. Cf. Estanislau RUIZ I PONSETI, «L'ensenyament tècnic-industrial a Catalunya», *Nova Iberia*, núm. 3-4, Comissaria de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.

TAULA 7
Pressupost de l'ensenyament tècnic i professional

	1933 Total	1934 2n semestre	1936 2n semestre
Patronats locals de FP	370.586	185.293	235.293
Escola del Treball	835.450	420.150	530.689
Escola d'Art i Of. i Menors d'A.	53.700	27.250	34.250
Escola Teixits Canet de Mar	125.100	99.800	81.320
Escola taller de Tarragona	—	—	43.000
Laboratori d'assaigs	146.900	—	—
Extensió d'ensenyament tècnic	44.500	22.750	31.325
Escoles tècniques i professionals de nova creació	—	40.500	19.100
Ensenyaments per a la dona	83.240	53.450	60.850

FONT: GENERALITAT DE CATALUNYA, II: *La política cultural. El bilingüisme. L'ensenyament. El patrimoni. La cultura popular*, edició a cura de Mercè Rossell, Barcelona, Undarius, 1977, V. apèndix estadístic. Aquestes dades s'han confegit a partir de *Projecte de Llei de pressupostos per a 1933. D. sessions 29-XII-1933*, p. 191-200; *Llei de pressupostos per al segon semestre de 1934*, annex 1 al núm. 191; *Llei de pressupostos per al segon semestre de 1936*, annex 1 al núm. 244. (Només hem recollit les dades de les institucions i escoles que es tracten en el llibre).

industrials, d'acord amb una orientació totalment distinta, basada en tres paràmetres:

1r. Que els obrers que iniciaven els seus estudis a l'Escola del Treball poguessin continuar-los ininterrompudament a l'Escola Industrial, amb l'ajut econòmic pertinent de la Generalitat.

2n. Que els directors d'indústries, l'equivalent als perits industrials de l'estructura educativa de l'Estat, es poguessin convertir en enginyers especialitzats, tot defugint el caràcter enciclopedista que fins a aquell moment havien tingut els estudis d'enginyer industrial.

3r. Que aquests darrers estudis s'adaptessin contínuament a les necessitats de la indústria, la qual cosa pressuposava una reorientació dels tècnics superiors, que podien diversificar-se en tècnics especialitzats i tècnics de caràcter més general. La concreció d'aquest Pla es va retardar molt, per la qual cosa s'iniciaren una sèrie de projectes de caràcter més concret. En aquest sentit, cal tenir en compte diverses iniciatives d'un cert interès, tot i que les circumstàncies de la guerra i la manca de temps limitaren l'actuació de la Generalitat, impulsora o col·laborada en les activitats que assenyalarem a continuació.

Entre aquests projectes, esmentem el Pla d'Ensenyament de l'Escola del Treball de Barcelona aprovat el 19 de setembre de 1937, amb la intenció d'aplicar-lo a partir del curs 1937-1938; aquest Pla determinava les diferents especialitats possibles, en realitat una àmplia gamma adaptada a les possibilitats de l'economia.

Hom preveia especialitats de tres, quatre i cinc cursos, respectivament. En el primer cas, els alumnes es preparaven per a dibuixants de teixits. Pel que fa a les especialitats de quatre cursos, hi trobem la preparació per a mestres fusters, ebenistes, modelistes, mestres industrials de filatura i tissatge, picapedrers, marbristes, guixaires, estucadors i oficis artístics.

Finalment, les especialitats que duraven cinc cursos eren les següents: mestres industrials, manyans de forja i mineria, calderers, especialistes en motors d'explosió i dièsel, màquines de vapor, aviació i químics, tèxtils, electricistes i mestres d'obra.

A títol simplement de recordatori, ens referirem a la reorganització que es portà a terme a l'Escola de Teixits de Punt de Canet de Mar, amb un pla d'estudis que preveia dos tipus d'ensenyament: estudis tècnics complets i preparació per al perfeccionament professional.

Altrament, cal tenir present la reorganització de l'Escola Industrial de Terrassa, per poder-la adaptar a les característiques formulades en el Pla General en relació amb els centres de formació professional politècnica, en aquest cas concret, primordialment com a Escola Superior i Secundària.

Figueres comptava, des de feia temps, amb una modesta Escola Municipal de Dibuix, la qual fou convertida el 1933 en una Escola del Treball d'una gran projecció. Durant el període revolucionari, aquesta Escola viurà una gran transformació fins al punt d'esdevenir un apèndix de la Universitat Industrial de Barcelona, tal com preveia el Pla General. En aquest centre, en el curs 1937-1938, hi havia les seccions següents:

- Escoles d'Arts i Oficis, Comercial i de Belles Arts; quant a la Secció d'Arts i Oficis, hi havia especialitats per a electricistes i mecànics, que constaven de quatre cursos, i per a químics, paletes, fusters i d'arts gràfiques, que comprenien tres cursos.

- Escola Professional de la Dona, de la qual ja parlarem en el capítol 11.

- Uns estudis universitaris on s'impartien els tres primers cursos d'enginyeria industrial, centre en què fins i tot es va promoure la publicació de textos científics.

A Sabadell, seguint la seva pròpia tradició industrial, hom potencià l'Escola Tèxtil, a la qual s'havia d'ingressar després d'haver rebut unes nocions de cultura general. La finalitat del centre era proporcionar un ensenyament teoricopràctic als obrers. Aquests estudis constaven de tres cursos comuns a totes les especia-

litats i a continuació dos cursos més per arribar a ser expert en filats i tres cursos per a les branques de teixits i tintoreria.

A la capital de l'Urgell, segons s'especificava en el DOG del 17 d'octubre de 1937, s'establí el politècnic elemental de Tàrrrega, que havia de comprendre:

- un politècnic bàsic,
- un institut escola,
- una escola de comerç amb un programa de tres cursos,
- una escola d'arts i oficis que era una continuació, en realitat, de la que

ja impartia classes des de 1930.

Ens fa l'efecte, tot i que no ho coneixem prou bé, que aquest politècnic no va arribar a funcionar, com a mínim, totalment; no ens consta tampoc que tingués una incidència real, amb l'excepció de l'Escola d'Arts i Oficis, de la qual parlarem més endavant.

Com a cloenda d'aquest apartat, ens ocuparem dels canvis que s'operen durant la tardor de 1937 a l'antiga Escola Municipal gironina de Belles Arts, que va ser autoritzada per la Generalitat a esdevenir escola de formació professional politècnica,²³⁶ d'acord amb el Pla General; amb la creació d'aquest centre, es feia efectiva una vella aspiració del poble.

A Girona capital, d'altra banda, es va presentar un projecte d'escola professional proletària dirigida a ambdós sexes. Fins a l'època de la Guerra la coeducació a l'escola primària no va ser efectiva i en el terreny de la formació professional obrera constituïa una novetat total.

Tots els canvis que s'havien produït en aquests anys en relació amb l'educació femenina, com ja veurem en el seu moment, es dirigien a crear carreres més qualificades però només per a noies; així, doncs, fins aleshores les noies no s'havien matriculat en les escoles de formació professional obrera, tradicionalment reservades gairebé només als xicots.

Hom preveia ensenyaments de comerç, oficis, arts, educació domèstica, a més de l'apartat d'humanitats, en la línia del que ja havia fet la Diputació, la Mancomunitat, la Generalitat, l'Ajuntament de la capital catalana i altres municipis del Principat.

Tots aquests projectes, alguns dels quals esdevingueren realitat, passaren a millor vida arran del triomf dels *nacionales* a la Guerra; no es tractava simplement de la implantació d'una nova política educativa, sinó del retorn a vells esquemes que ja havien quedat totalment superats.

236. Sobre totes aquestes qüestions podeu consultar Enriqueta FONTQUERNI i Mariona RIBALTA, *L'ensenyament a Catalunya durant la Guerra Civil: EL CENU*, apartat 3.4. «Plans d'estudis específics. Adaptació d'escoles professionals».